
Forradalmár nők Lenin ellen

A szovjet forradalomról szóló centenáriumi megemlékezés és a másképpen aktuális „gender studies” szempontjából egyaránt érdekes könyv *Lorenzo Pezzica* milánói egyetemi oktató és levéltáros *A nagyszerű lázadó nők 1917–1921 (Le magnifiche ribelli 1917–1921)* című monográfiája. Mint előszavában a szerző rámutat, „nagyszerűnek” e hölgyek, „a forradalom másként gondolkodói” csak azóta minősülnek, amióta „összedőlt a létező kommunizmus” és vele „1917 októberének mítosza”: azt megelőzően a leninizmussal szembeforduló „anarchista, lázadó, szocialista, ellenzéki-bolsevik és mindenféle forradalmár nők” a Szovjetunióban és a „létező szocializmus” országaiban vagy rágalmak és megbélyegzések („reakciók”, „ellenforradalmárok” stb.) vagy agyonhallgatás áldozatai lettek (7–17. o.). Hozzátehetjük, hogy nemcsak akkor és nem csupán ott. A brit *Robert Service* magyarul is megjelent monumentális Lenin-életrajzában például a merénylő Dora Kaplannak még a neve sem szerepel. Az államszocialista-pártos történetírás fokozott ellenszenve az ellenzéki forradalmárok iránt érthető: kétszeresen kellemetlen volt számára, hogy a bolsevizmussal nemcsak cáristák, fehérek, a régi rend hívei szegültek szembe, de elkötelezett forradalmárok is.

Ezeket a gyakran messzemenően radikális idealista lázadókat – akik közül néhányan, például Fanya Anisimovna Baron és Emma Goldman (a „Vörös Emma”), a demokratikus Amerikai Egyesült Államokból tértek haza szülőhazájukba és álmaik földjére, hogy ott részt vegyenek a világmegváltásban (20–21., 45–46. o.) – lényegében „a forradalom zsarnoki végkifejlete” ábrándította ki illúzióikból, annak felismerése, hogy az emberi jogokat eltiporták, a nők számukra oly becses emancipációját elárulták és elsikkasztották a hatalom új urai (8–10. o.). Az a konkrét történelmi esemény, amely kiábrándulásuk talán legdöntőbb tényezője lett, a „szovjethatalmat kommunisták nélkül” követelő tengerészek, katonák, munkások 1921-es kronstadti lázadásának vérbefojtása volt: a Lenin által elrendelt „kegyetlen elnyomás”, melyet Emma Goldman „esztelen vérengzésnek” nevezett, s amely őt és

Ida Mettett is arról győzte meg, hogy „a bolsevikok bebizonyították, hogy ők a forradalom legveszedelmesebb ellenségei”, akikkel az igazi forradalmárok „nem vállalhatnak semminémű közösséget” (49., 63., 116–121. o.). Emma Goldman vallomások emlékiratban (1923-ban), Mollie Steimer és Seyna Fleshin rangos európai értelmiségiek (köztük Thomas Mann, Albert Einstein, Romain Rolland, Bertrand Russell) tanúságtételeit összegyűjtő „vaskos könyvben” (1925-ben) leplezték le a „zsarnoki bolsevik rezsimet” mint „egyetlen nagy börtönt”, ahol lábbal tiporják a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a polgárjogokat, az emberi méltóságot (62–63., 145–146. o.).

Emma Goldman, Mollie Steimer, Sheyna Fleshin a toll, az írott szó, az irodalmi dokumentáció fegyvereivel harcoltak a leninista despotizmus ellen, ám akadt, aki valódi fegyvert, löfegyvert ragadott: egy huszonnyolc esztendőös leány, Dora Kaplan (aki Fanny, Fanya néven is ismert, és még további neveken, melyeket Pezzica külön jegyzetben sorol fel, 81. o.). 1918. augusztus 30-án a Kreml előtt a Baloldali Forradalmi Szocialista Párt (ismertebb, rövidített nevén az „eszer párt”) aktivistája háromszor rálőtt Leninre életveszélyesen, sőt, hosszú távon, végkifejletében halálosan megsebesítve a szovjet forradalom és bolsevik párt karizmatikus vezérét (69–74. o.). Vajon ha e huszadik századi Charlotte Corday-nak, a világtörténelem második legjelentősebb zsarnokölő nőjének akciója azonnali sikerrel járt volna, ezzel megakadályozhatta volna az egyetemes történelemben mindaddig példátlan „szörny állam”, az első modern totalitarizmus megszilárdulását? Avagy csak siettetten volna a még irtózatossabb sztálini rémuralom kialakulását? Nem tudhatjuk. Az biztos, hogy tette nyomán minden korábbinál szélesebb körű és gátlástalanabb államhatalmi-parancsuralmi terror vette kezdetét: a „vörös terror”, melynek nyitányaképpen a Cseka hóhérai Pétervárott ötszáz „tűszt” (ártatlan „burzsoákat”, vétlen „osztály-ellenségeket”) lőttek agyon (73. o.). Mindezek fényében úgyszólván természetesnek tűnt, hogy Dora Kaplant kínvallatták és négy nappal később, szeptember 3-án meggyilkolták (73., 76., 79. o.). A meggyilkolás azért is megfelelőbb kifejezés, mint a kivégzés, mert büntetőperre, bírósági tárgyalásra nem került sor, a cári család tagjainak (köztük kicsiny gyermekeknek) egyik gyilkosa, Varlan Avanesov lőtte tarkón titokban, „a Kreml egyik udvarának garázsában, miközben beindították egy autó motorját, hogy az fedje el a lövés zaját” (79. o.).

A jogszerűség legelemibb normáinak megsértése, mellőzése, lábbal tiprása attól fogva mindennaposá vált a vörösvörös Oroszországban. Fanya Baron, Olga Taratura, Marija Spiridonova és más politikusnők életét

is szabályos jogi eljárás, törvényes ítélezés nélkül oltották ki (29., 37., 106. o.). Minthogy valamennyien megírták annak idején a cári börtönöket is, megtapasztalhatták a különbséget: az új rendszer a gyanúsítottakkal, a vádlottakkal, az elítéltekkel sokkal embertelenebbül bánt. (Spiridonovával kezdődött azok hosszú sora, akiket a szovjethatalom politikai okokból elmeógyógyintézetbe zárt, 87–106. o.). Annak illusztrálásaképpen pedig, hogy a szovjet forradalmi terror még a nagy francia forradalomban megvalósultat is felülmúlta, a könyv Vladimir Zuzubrin korabeli íróit idézi: „Franciaországban nyilvános kivégzések voltak, nyaktilóval. Nálunk föld alatti börtönben történnek a titkos kivégzések. [...] A nyilvános ítéletvégrehajtások a rokonoknak és barátoknak meghagyták a holttestet, a sírt, a végakaratot, az utolsó szavakat, a halál pontos dátumát. Mintha a kivégzettet nem semmisítették volna meg egészen. A titkos kivégzés, a föld alatt, látványos elemek nélkül, ítélethirdetés nélkül, váratlanul elkeserítő. [...] A hatalmas, könyörtelen és mindentudó gépezet váratlanul elragadja áldozatait, agyonnyomja és ledarálja őket, mint egy húsdaráló. A kivégzés után nem lehet tudni a halál pontos napját, az utolsó szavakat, nincs holttest, még síremlék sincsen. Csak az úr. Az ellenséget teljesen megsemmisítették.” (69. o.)

De talán mégsem mindig teljesen. Van, ami megmarad belőle, fenntartja emlékét. Az utolsó fejezet Anna Barkováról szól, a Gulag költőnőjéről. Az ő versei, melyeket a lágerekben írt, három fogsága éveiben (1934–1939, 1947–1956, 1957–1965) csak 1976-ban bekövetkezett halála után jóval, 1990-ben, „a peresztrojka virágkorában” jelenhettek meg legálisan (addig csak szamizdatban terjedtek), azóta életrajzot is publikáltak alkotójukról (155–164. o.). A költészet, az irodalom túlélte a zsarnokságot. Túl is fogja élni mindig.

Lorenzo Pezzica: Le magnifiche ribelli 1917–1921 [A nagyszerű lázadó nők 1917–1921], Elèuthera, Milano, 2017, 199 o.

Madarász Imre